

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Riigikohtu üldkogu
määrus
algtekst
26.06.2014
RT I, 03.07.2014, 39

Aktsiaselts Uvic määruskaebus Tallinna Ringkonnakohtu 24.05.2013. a määrusele Aktsiaseltsi Uvic avalduses menetluskulude kindlaksmääramiseks

Vastu võetud 26.06.2014

RIIGIKOHUS

ÜLDKOGU

KOHTUMÄÄRUS

Kohtuasja number	3-2-1-153-13
Määruse kuupäev	Tartu, 26. juuni 2014. a
Kohtukoosseis	Eesistuja Priit Pikamäe, liikmed Tõnu Anton, Jüri Ilvest, Peeter Jerofejev, Henn Jõks, Ott Järvesaar, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Indrek Koolmeister, Ants Kull, Villu Kõve, Lea Laarmaa, Saale Laos, Jaak Luik, Ivo Pilving, Jüri Pöld, Harri Salmann ja Tambet Tampuu
Kohtuasi	Baltforce OÜ (endise nimega HIPHOP OÜ) hagi Aktsiaseltsi Uvic vastu kaubamärgi õiguskaitset välistavate asjaolude kindlakstegemiseks. Menetluskulude kindlaksmääramise avaldus
Vaidlustatud kohtulahend	Tallinna Ringkonnakohtu 24. mai 2013. a määrustsiviilasjas nr 2-08-54906
Kaebuse esitaja ja kaebuse liik	Aktsiaseltsi Uvic määruskaebus
Menetlusosalised ja nende esindajad Riigikohtus	Hageja Baltforce OÜ (endise nimega HIPHOP OÜ) (registrikood 10975853), seaduslik esindaja juhatuse liige Lauri Liiv Kostja Aktsiaselts Uvic (registrikood 10259621), esindaja vandeadvokaat Priit Lätt Riigikogu Õiguskantsler Justiitsminister
Asja läbivaatamise kuupäev	15. aprill 2014. a, kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

- 1. Tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 174lg 8, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetluses menetluskulud kindlaksmäärata kohtunikuabi, põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.**
- 2. Tunnistada, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 175lg 3 alates 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008kehtinud redaktsioon oli põhiseadusega vastuolus.**
- 3. Tunnistada, et Vabariigi Valitsuse 15. detsembri2005. a määrus nr 306 "Lepingulise esindaja ja nõustajakulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis kehtis1. jaanuarist 2006 kuni 11. septembrini 2008, oli põhiseadusegavastuolus.**
- 4. Tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 175lg 4 põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks.**
- 5. Tunnistada Vabariigi Valitsuse 4. septembri2008. a määrus nr 137 „Lepingulise esindaja kulude teisteltmenetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad" põhiseaduse vastaseks jakehtetuks.**

6. Tühistada Tallinna Ringkonnakohtu 24. mai 2013. a määrus ja Harju Maakohtu 7. märtsi 2013. a määrustsiviilasjas nr 2-08-54906 ning saata menetluskulude rahalise kindlaksmääramise taotlus uueks läbivaatamiseks samale maakohtule.

7. Rahuldada Aktsiaseltsi Uvic määruskaebus osaliselt.

8. Tagastada Aktsiaseltsi Uvic määruskaebuselt 4. juunil 2013 tasutud kautsjon 50 (viiskümmend) eurot Advokaadibüroo GLIMSTEDT OÜ-le (arvelduskonto nr 17000681438, Nordea Bank Finland Plc Eesti filiaal).

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. HIPHOP OÜ (praeguse nimega Baltforce OÜ) (hageja) esitas 21. augustil 2008 Harju Maakohtule hagi Aktsiaseltsi Uvic (kostja) vastu kaubamärgi õiguskaitsset välistavate asjaolude tuvastamiseks.

2. Harju Maakohus rahaldas 12. mai 2009. a otsusega tsiviilasjas nr 2-08-54906 hagi ja Tallinna Ringkonnakohus jättis 4. märtsi 2010. a otsusega maakohtu otsuse muutmata.

3. Riigikohtu tsiviilkolleegium tühistas 29. septembri 2010. a otsusega tsiviilasjas nr 3-2-1-77-10 Tallinna Ringkonnakohtu 4. märtsi 2010. a otsuse ja Harju Maakohtu 12. mai 2009. a otsuse ning saatis asja uueks läbivaatamiseks Harju Maakohtule. 10. aprillil 2012. a otsusega jättis Harju Maakohus hagirahuldamata ning menetluskulud hageja kanda. Hageja apellatsioonkaebuse jättis Tallinna Ringkonnakohus 16. mai 2012. a määrusega menetlusse võtmata apellatsioonkaebuse esitamise tähtaja möödumise tõttu.

4. Kostja esitas 29. juunil 2012 Harju Maakohtule menetluskulude rahalise kindlaksmääramise taotluse. Taotluse kohaselt on kostja kandnud asjas menetluskulusid 8353 eurot 77 senti (õigusabikulud 8162 eurot 3 senti ja riigilõiv apellatsioonkaebuse esitamisel 191 eurot 74 senti), mille palus hagejalt välja mõista. Samuti palus kostja välja mõista menetluskulude suurus kindlaks tegeva lahendijõustumisest alates kuni täitmiseni menetluskuludelt viivise võlaõigusseaduse (VÕS) § 113 lg 1 teises lauses ettenähtud ulatuses.

5. Hageja esitas menetluskulude kindlaksmääramise taotlusele vastuväite, leides, et põhjendatud on välja mõista hagejalt kostjakaasus menetluskulud 381 eurot (sh riigilõiv 191 eurot 74 senti).

6. Harju Maakohtu kohtunikuabi rahaldas 7. märtsi 2013. a määrusega kostja menetluskulude kindlaksmääramise avalduse osaliselt ning mõistis hagejalt kostja kasuks välja kostjamenetluskulud 511 eurot 29 senti. Maakohus määras, et hagejal tuleb kostjale hüvitamisele kuuluvatelt menetluskuludelt tasuda menetluskuludesuurust kindlaks tegeva lahendi jõustumisest alates kuni täitmiseni viivist VÕS § 113 lg 1 teises lauses ettenähtud määras.

7. Maakohtu määruse kohaselt on tegemist mittevaralise nõudega hagi, tsiviilasja hinnaks oli tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 132 lg 1 kohaselt Harju Maakohtu 10. aprillil 2012. a otsuses märgitud 958 eurot 67 senti (15 000 krooni). Hagi kohtusse esitamise ajal kehtinud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 §-s 1 sätestatu kohaselt oli tsiviilasjas hinnaga 15 000 krooni teisel menetlusosalisel maksimaalselt sissenõutav lepingulise esindaja kulu 5000 krooni (319 eurot 56 senti). Nii suuri õigusabikuluseid olipooltel võimalik ette näha ja nendega arvestada.

8. Maakohus leidis, et kostja lepinguliste esindajatetoimingud selles asjas on olnud põhjendatud ja vajalikud ajaliselt 40 tunni 50 minuti ulatuses, mis, arvestades seda, et hagi menetlus läbis kolm kohtuastet ning saadeti seejärel uueks arutamiseks maakohtule, ei ole ülemäära suur. Kuigi kostja põhjendatud ja vajalikud õigusabikulud on olnud 5415 eurot 99 senti, tuleb Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 alusel hagejalt kostja kasuks välja mõista lepingulise esindaja kulu 319 eurot 56 senti.

9. Kostja esitas maakohtu määruse pealemääruskaebuse, paludes tühistada maakohtu määrus osas, millega jäeti kostjamenetluskulude kindlaksmääramise avaldus rahuldamata, ning teha uus määrus, millega määrata kindlaks kostjale hüvitatavad menetluskulud 8055 eurot 47 senti. Kostja leidis, et maakohus on põhjendamatuult vähendanud kostjalepinguliste esindajate kulusid. Samuti leidis kostja, et määrusega kehtestatud lepingulise esindaja kulude sissenõudmise piirmäärad on vastuoluspõhiseadusega. Seadusandja ei saa delegeerida kahjuhüvitise suuruse piirangute kehtestamist Vabariigi Valitsusele – määrus on formaalselt vastuoluspõhiseadusega. Määrus on põhiseadusega vastuolus ka materiaalselt, kuna seesättestab ebaproportsionaalsed kulude piirangud mittevaralise nõudegatsiviilasjas.

10. Hageja vaidles määruskaebusele vastu.

11. Harju Maakohus võttis määruskaebuse menetlusse, jättis selle rahuldamata ning edastas läbivaatamiseks Tallinna Ringkonnakohtule.

TALLINNA RINGKONNAKOHTU MÄÄRUS

12. Tallinna Ringkonnakohus jättis 24. mai 2013. a määrusega maakohtu määruse muutmata ja määruskaebuse rahuldamata.

13. Ringkonnakohus nõustus maakohtu määrusepõhjendustega ega korranud neid. Hagiavaldus esitati kohtule Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 kehtivuse ajal, mis lubas tsiviilasjas hinnaga 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja kulusid sisse nõuda maksimaalselt 5000 krooni (319 euro 56 senti) ulatuses. Selliseid kulusi oliprotsessiosalistel võimalik ette näha ja nendega arvestada. Maakohtu seisukoht kooskõlas ka Riigikohtu kohtuasjades nr 3-2-1-87-09 ja 3-2-1-112-11 tehtud lahendites väljendatud seisukohtadega. Riigikohus on asjas nr 3-2-1-112-11 tehtud lahendis leidnud: "Pooled said arvestada ka mittevaraliste nõuete esitamisel nende menetluskulude hüvitamise piirmääradega, mis kehtisid hagi esitamise ajal (2. mail 2007), st määruse nr 306 järgsete piirmääradega."

14. Maakohus tuvastas põhjendatult, et kostjapõhjendatud ja vajalikud õigusabikulud olid 5415 eurot 99 senti, kuid Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 alusel tuleb hagejalt kostja kasuks välja mõista lepingulise esindaja kulu 319 eurot 56 senti, st arvestades piirmäärana 5000 eurot. Maakohtu tuvastatud põhjendatud ja vajalikud kulutused 5415 eurot 99 senti ei erine oluliselt piirmäärast 5000 eurot. Eeltoodu alusel leidis ringkonnakohus, et põhjendatud ei ole kostja taotlus, milles palutakse jätta määrusega nr 306 sätestatud piirmäär kohaldamata, kuna see on vastuolus TsMS § 175 lg-s 1 sätestatuga.

15. Tsiviilasi läbis küll kolm kohtuastet, kuid kostjat esindama asusid Advokaadibüroo Glimstedt Straus & Partnerid OÜ vandeadvokaat Priit Lätt ja AAA Patendibüroo OÜ patendivolnik Almar Sehver alles alates 31. märtsist 2010, st alates kassatsioonimenetlusest (I kd, tl 157). Nimetatud teatest ei nähtu, et Advokaadibüroo Glimstedt Straus & Partnerid OÜ vandeadvokaat Priit Lätt ja AAA Patendibüroo OÜ patendivolnik Almar Sehver oleks kostjat varem nõustanud või esindanud. Selle ajani ei olnud maakohtule ega apellatsioonikohtule antud teada, et kostjat esindab ja nõustab eelnimetatud advokaadibüroo, ning maakohus jättis põhjendatult rahuldamata kostja nõuded mõista välja menetluskulud arvetealusel, mis pärinesid ajast enne 31. märtsi 2010.

MENETLUSOSALISTE PÕHJENDUSED RIIGIKOHTUS

16. Kostja esitas ringkonnakohtu määruse pealemääruskaebuse, paludes maakohtu ja ringkonnakohtu määrused tühistada osas, millega jäeti kostja menetluskulude kindlaksmääramise avaldus rahuldamata, ning mõista hagejalt kostja kasuks välja menetluskulu 8055 eurot 47 senti.

17. Kohtud on põhjendamatult vähendanud kostjalepinguliste esindajate kulusid ega ole kaalunud kõrgendatud piirmäärarakendamise võimalust (TsMS § 175 lg 1 diskretsioonipiiride ületamine). Kohtud ei ole analüüsinud määruse § 2 kohaldamise võimalikkust, kuigi kostja arvates oli tsiviilasi tavapärasest oluliselt keerukam.

18. Vabariigi Valitsuse määrus on formaalselt põhiseadusvastane, kuna seadusandja ei saa delegeerida kahjuhüvitise (menetluskulude) suuruse piirangute kehtestamist Vabariigi Valitsusele. Põhiseaduse (PS) § 87 p 6 kohaselt annab Vabariigi Valitsusseaduse alusel ja täitmiseks määruksi. Vabariigi Valitsus kehtestas määruse TsMS § 175 lg 3 alusel. PS § 32 kohaselt on omandi piirangute suhtes seadusereservatsioon, st omandiõigust on võimalik kitsendada ainult seaduse alusel.

19. Määrus on materiaalselt põhiseadusvastane (vastuolus PS § 15 lg-ga 1 ja §-ga 11), kuna see sätestab abiproportsionaalse kulu piirangu mittevaralise nõudega tsiviilasjas. Määrustuleb jätta asjas kohaldamata. Määrus on ka materiaalselt vastuolus PS § 15 lg-ga 1, sest määrusega on sätestatud ebamõistlikult väike kuludesissenõudmise piirmäär mittevaralise nõudega tsiviilasjas, mis riivab õigusttõhusale õiguskaitsele ülemäärana.

20. Ringkonnakohus on oluliselt rikkunud menetlusõiguse norme (TsMS § 436 lg 1 ja § 654 lg 5), jättes täies ulatuses käsitlemata kostja põhjalikud väited määrusepõhiseadusvastasuse kohta.

21. Hageja vaidleb määruskaebusele vastu, paludes jättasee rahuldamata.

RIIGIKOHTU TSIVIILKOLLEEGIUMI SEISUKOHT

22. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kolmeliikmelisel kohtukoosseisul tekkisid 18. novembril 2013 asja läbivaatamise põhimõttelist laadi eriarvamused TsMS § 175 lg 4 (enne 1. jaanuari 2009 TsMS § 175 lg 3) kohaldamisel ja tõlgendamisel. Kolmeliikmeline kohtukoosseis andis 18. detsembri 2013. a määrusega asja TsMS § 18 lg 2 alusel lahendamiseks kolleegiumi kogu koosseisule.

23. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kogu koosseis andis 26. veebruari 2014. a määrusega asja TsMS § 19 lg 4 p 3 ja § 690 lg 1 esimese lause ning põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 3 lg 3 teise lausealusel üle Riigikohtu üldkogule. Kolleegiumil tekkis asja läbi vaadates kahtlus, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3, mille kohaselt Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja ja nõustajakulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad, ning selle alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 võivad olla põhiseaduse vastased.

24. Kolleegium märkis, et TsMS § 175 lg 1 esimese lause enne 1. jaanuari 2013 kehtinud redaktsiooni kohaselt, kui menetlusosaline peab menetluskulude jaotust kindlaks määrava kohtulahendikohaselt

kandma teist menetlusosalist esindanud lepingulise esindaja kulud, mõistab kohus kulud välja põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Enne 1. jaanuari 2009 (hagiavalduse esitamise ajal, 21. augustil 2008) kehtinud TsMS § 175 lg 3 sätestas, et Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad. Sama sätestab ka praegu kehtiv TsMS § 175 lg 4, mille kohaselt Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad. TsMS § 175 lg 3 alusel kehtestaski Vabariigi Valitsus 15. detsembri 2005. a määruse nr 306.

25. Kolleegium leidis, et menetluskulude jaotamise rahalise kindlaksmääramisega riivatakse menetlusosaliste PS §-s 32 tagatud omandipõhiõigust ja võimalik, et ka PS § 15 lg-s 1 ja § 24 lg-s 5 sätestatud üldist kohtukaebeõigust. Menetluskulude rahalise kindlaksmääramisega pannakse ühele menetlusosalisele varaline kohustus teisemenetlusosalise kasuks või tehakse seda osaliselt või jäetakse see tegemata. Menetluskulude kindlaksmääramise menetlus on sarnane kahju hüvitamisemenetlusega, kuna menetluskulude kindlaksmääramise menetluses toimub sisuliselt kohtumenetlusega kaasnenud kahju (õigusabikulu) väljamõistminetsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras.

26. Kolleegiumil tekkis kahtlus, kas lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärade kehtestamine on selline põhiõiguste seisukohalt oluline küsimus, mille puhul peaks seadusandja nägema ise seaduses ette lepingulise esindaja kulude hüvitamise ülem- ja alammäärad.

27. PS § 87 p 6 kohaselt annab Vabariigi Valitsus seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi. PS § 31 lg 1 esimene lause sätestab üldise seadusereservatsiooni põhimõtte, mille kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellegakooskõlas olevate seaduste alusel. Selle põhimõtte kohaselt on seadusandjal alamalseisval organil vaja põhiõiguste piiramiseks seadusandja volitust. Haldusmenetluse seaduse § 90 lg 1 kohaselt võib määruse anda ainult seaduses sisalduva volitusnormi olemasolul ning kooskõlas volitusnormi piiride, mõtte ja eesmärgiga. Määruse põhiseaduspärasuse eelduseks on seega seaduses sätestatud volitusnormi olemasolu. Volitusnormi põhiseadusvastasuse korral on põhiseadusvastane ka selle alusel antud määrus (vt Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 26. novembri 2007. a otsus asjas nr 3-4-1-18-07, p 20). Volitusnormis (delegatsiooninormis) täpsustatakse akti andmiseks pädev haldusorgan ning talle antava määrusandliku volituse selge eesmärk, sisu ja ulatus (vt Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 20. detsembri 1996. a otsus asjas nr 3-4-1-3-96). Kolleegiumi arvates on küsimus, kas seadusandja on asjassepuutuvast volitusnormis (enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3) määranud volituse ulatuse piisavalt. Riigikohtu praktika kohaselt peab seadusandja kõik põhiõiguste seisukohalt olulised küsimused otsustama ise egatohi nende sätestamist delegeerida täitevvõimule. Täitevvõim võib seadusega kehtestatud põhiõiguste ja vabaduste piiranguid üksnes täpsustada, mitte agakehtestada seaduses sätestatuga lisapiiranguid (vt Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 24. detsembri 2002. a otsus asjas nr 3-4-1-10-02, p 24). Üldkogu on samas mõõnnud, et vähem intensiivseid piiranguid võib täitevvõim kehtestada täpse, selge ja piirangu intensiivsusega vastavuses oleva volitusnormi alusel ka määrusega (Riigikohtu üldkogu 16. märtsi 2010. a otsus asjas nr 3-4-1-8-09, p 160).

28. Lisaks sellele märkis tsiviilkolleegium, et juhulkui üldkogu leiab, et TsMS § 175 lg 3 on formaalselt põhiseaduspärane, tuleks kontrollida ka seda, kas TsMS § 175 lg 3 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse määruse nr 306 § 1 lg 1, mille kohaselt oli tsiviilasjas hinnaga kuni 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja ja nõustaja kulude sissenõudmise piirmääraks 5000 krooni, on materiaalses mõttes põhiseaduspärane (kasselle määruse alusel kehtestatud piirmäär 5000 krooni mittevaralisenõudega hagi asjas võib riivata ebaproportsionaalselt omandipõhiõigust (PS § 32)).

29. Kolleegium juhtis tähelepanu ka sellele, et kohtuasjas on 7. märtsi 2013. a määruse, millega kostjamenetluskulude kindlaksmääramise avaldus osaliselt rahuldati ning mõistetihagejalt kostja kasuks välja kostja menetluskulud 511 eurot 29 senti, teinud kohtunikuaabi. Riigikohtu üldkogu tunnistas 4. veebruaril 2014 asjas nr 3-4-1-29-13 tehtud otsusega põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks kohtute seaduse (KS) § 125¹ lg 2 ja TsMS § 174 lg 8 osas, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetluses menetluskulud kindlaks määrata kohtujurist. Kolleegiumi arvates tuleks viidatud üldkogu otsuse põhjendustest tulenevalt hinnata ka seda, kas ja kuidas mõjutab asja lahendust see, et esimesele menetluskulude kindlaksmääramise määrusele on alla kirjutanud kohtunikuaabi, mitte kohtunik.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

30. Riigikogu põhiseaduskomisjon on seisukohal, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 olid põhiseadusegakooskõlas. Piirmäärade kehtestamise delegeerimine valitsusele oli otstarbekas ja mõistlik, sest täitevvõimul on seadusandjaga võrreldes paremad võimalused korraldada õigusteenuste turul valitseva olukorra analüüsimist ja vajaduse tekkimisel piisavalt kiiresti korrigeerida piirmäärasid. Piirmäärade kehtestamine seadusesoleks võinud muuta regulatsiooni liiga jäigaks. Volitusnormi puudumise korral aga jääks põhjendatud menetluskulude suuruse üle otsustamine tervikuna kohtule, see võiks aga oluliselt koormata kohtute tööd, samuti võiks kohtupraktikakuju nuda üksikotsustuste alusel ebahütlaseks.

31. Menetlusosalistelt sissenõutavate lepingulise esindaja ja nõustaja kuludele piirmäära kehtestamise eesmärgiks oli soov tagada, et tsiviilkohtumenetluses sissenõutav kulu oleks proportsionaalselt tsiviilasja hinnaga. Piirmäära kehtestamine oli sobiv meede selleks, et sissenõutavad menetluskulud ei muutuks ülemäära kõrgeks. Piirmäärade kehtestamine oli eesmärgi saavutamiseks vajalik, sest eeldatavalt ei kaasnenud abinõu rakendamisega menetlusosalistele täiendavalt keerukat ning töö- ja ajamahukat menetlust. Lisaks võimaldab abinõu vältida vaidlusi kohtukulude põhjendatuse üle, vähendada sellega osaliselt kohtute töökoormust ning

hoidakohtupraktikat ühtlasena ja ettenähtavana. Piirang ei seadnud isikuteletsiviilkohtusse pöördumisele takistusi, vaid võimaldas pooltel õigusabikulusedette näha ja nendega arvestada, sh prognoosida kohtusse pöördumismõttekust. Mõningatel juhtudel, eelkõige madalama hinnaga tsiviilasjades võisregulatsioon küll muuta ebaotstarbekaks kõrgelt kvalifitseeritud õigusabikaasamise kohtumenetlusse. Regulatsioon võimaldas vältida kohtuvaidluse pooltekoormamist ülemäära kõrgete menetluskuludega, mh näiteks poole, kellel menetluskulud välja mõisteti, omandi põhjendamatu ja pahatahtlikkukahjustamist teise poole kantud ebamõistlikult kõrgete menetluskuludega. Lisaks võimaldas regulatsioon seista selle eest, et õigusabiteenuseid oleks võimalikusutada ka madalama hinnaga tsiviilasjades ning õigusabiteenuse osutamisehinnad ei kerkiks ülemäära kõrgele. Määruse § 2 võimaldas kohtul asjakeerukuse või mitme esindaja menetluses osalemise korral, samuti menetlusevenimisest või menetlusõiguse kuritarvitamisest põhjustatud täiendavate kuludekorral rakendada menetluskulude sissenõudmisel ka kõrgendatud piirmäära.

32. Põhiseaduskomisjon mõõnis, et kohtunikuabiõiguslik staatus sarnaneb pigem kohtujuristi staatuse kui kohtuniku staatusega, seetõttu ei pruugi TsMS § 174 lg 8, mis sätestab kohtunikuabiõiguse teha menetluskulude kindlaksmääramise määruse, olla põhiseaduspärane. Samas juhtudel, kui kohtumenetluse kulude kindlaksmääramisel ei ole vaidlusi, kulud on põhjendatud ja tõendatud, võiks võtta selle lahendada ka kohtunikuabi. Juhul kui esineb vaidlusi, tuleks menetluskulude kindlaksmääramise määrusallkirjastada kohtunikul.

33. Riigikogu õiguskomisjon leiab, et nii enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 kui ka Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 olid põhiseadusegakooskõlas. Komisjon viitas, et TsMS § 175 lg 1 kohaselt mõistetakse välja mõistlikud ja vajalikud kulutused ning selle sätte eesmärgikson anda kohtule võimalus arvestada konkreetse kohtuasja eripära. Sama suurehinnaga kohtuasjad võivad olla nii oma sisu kui ka poolele langevamenetluskoormuse mõttes erinevad. Kõrgendatud piirmäära rakendamise võimalus eitoonud automaatselt kaasa väljamõistetavate kulude üldist suurenemist. See võimaldas kohtul erilistel juhtudel kulused paindlikumalt välja mõista, misühtlasi soodustas ka poole püüdlusi lahendada asi kiiresti ja võimalikult väikeste kuludega.

34. Hageja leiab, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 olid põhiseadusega kooskõlas. Hageja märkis, et tal on põhjendatud ootus, et tema maksimaalsed kohtukulud saavad olla seotud praeguseks jõustunud kohtulahendis kajastatud hagi hinnaga.

35. Kostja on seisukohal, et enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja selle alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 olid põhiseadusega formaalselt vastuolus. Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise ehk kahju hüvitamise nõude piirmäärade kehtestamine on selline põhiõiguste seisukohalt oluline küsimus, mille puhul peaks seadusandja nägema ise seaduses ette lepingulise esindaja kulude hüvitamise ülem- ja alammäärad.

36. Lisaks sellele leiab kostja, et määrus nr 306 oli materiaalselt põhiseaduse vastane osas, milles tsiviilasjas hinnaga kuni 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja ja nõustaja kulude sissenõudmise piirmääraks oli 5000 krooni. Määrus riivabebaproportsionaalselt üldist kohtukaebõigust (PS § 15 lg 1) ja omandipõhiõigust (PS § 32). Kostja osutas, et Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrus nr 137 "Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis jõustus 12. septembril 2008, näeb mittevaralise nõudega tsiviilasjas ette lepingulise esindajakulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärana 12 800 eurot – s.o lausa 40-kordne vahe võrreldes määruses nr 306 sätestatuga.

37. Õiguskantsler on seisukohal, et hagi esitamise ajal, 21. augustil 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 oli osas, mis nägi Vabariigi Valitsusele ette õiguse kehtestada lepingulise esindajakulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad, vastuolus PS § 31 lg-ga 1 ning PS §-ga 32 koostoimes PS § 15 lg-ga 1 ja § 24 lg-ga 5.

38. Õiguskantsleri hinnangul on TsMS § 175 lg 3 põhiseaduslikkuse järelevalve lubatav osas, mis puudutab lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmist. Osas, milles vaidlusalune säte reguleerib ka nõustaja kuludes sissenõudmist, ei ole see konkreetset juhul asjakohane. Lepingulise esindajakulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärade kehtestamine riivab PS §-s 32 sisalduvat omandiõigust, kuid samal ajal ka PS § 15 lg-s 1 sätestatud kohtusse pöördumise põhiõigust ning PS § 24 lg-s 5 sisalduvat edasikaebõigust. Õigusemõistmine kuulub riigivõimu sellistetuumikülesannete hulka, mida riik tulenevalt PS § 3 lg-st I koosmõjus §-ga 146 ei tohi kunagi delegeerida. Seadusandja peab isepõhiseaduse piire järgides sisustama õigusemõistmisele juurdepääsu ja vaidluserahumeelse lahendamise üldised tingimused ja korra, sh sellega kaasnevate muude põhiõiguste riive ulatuse. Lepingulise esindaja kulude hüvitamise ülem- ja alammäära kehtestamine õigus on selline põhiõiguste seisukohalt oluline küsimus, mida peab otsustama üksnes seadusandja ise. Praegusel juhul sätestashagi esitamise ajal kehtinud TsMS § 175 lg 3 Vabariigi Valitsusele pädevuse ja volituse kehtestada lepingulise esindaja ja nõustajakulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad. Tulenevalt volituse sõnastusest oli Vabariigi Valitsus vaba piirmäärasid hindama, arvutamaja kindlaks määrama, seda nii meetodi (arvestamise korra) kui ka konkreetseteraliste summade valikul. Seetõttu oli TsMS § 175 lg 3 formaalselt põhiseadusega vastuolus.

39. Seadusandja ega kohus ei pea kulude suurusemääramisel lähtuma vaba õigusabituru kõrgeimast hinnadest, vaid leidmaproportsionaalse ja tasakaalustatud lahenduse kõigi kohtumenetluses osalejate jaoks (sh ka kaotanud poole jaoks). Samuti ei pruugi kõikidel juhtumitel õiglast tulemust saavutada lihtsana tunduv lahendus siduda kulude piirmäärtsiviiliasja hinnaga, kuna asja keerukus ja maksumus ei pruugi olla kõikidel juhtudel omavahelises korrelatsioonis.

40. Põhiseadusega ei ole kooskõlas lahendus, kus menetluskulud määrab kindlaks kohtunikuabi. Kohtunikuabil puuduvad kohtunikugavõrreldavad garantiid. Kohtunikuabi ettevalmistuse kujundaja ja tema suhtesüksikotsuste langetaja on täitevvõim, nt ametisse nimetab ja distsiplinaar- jm võimuomab justiitsminister, palga suuruse kehtestab Vabariigi Valitsus. Seetõttu ei ole tagatud kohtunikuabile kohtunikuga võrreldav personaalne garantii ega ühtlasi ka kohtuvõimu institutsionaalne sõltumatus täidesaatvast võimust.

41. Justiitsminister on seisukohal, et TsMS § 175 lg 3 ja selle alusel kehtestatud määrus nr 306 on formaalselt jamateriaalselt põhiseadusega kooskõlas.

42. Ehkki TsMS § 175 lg-s 3 sätestatud volitusnorm on sõnastuslikult napp, on see eelnõu seletuskirjas kajastatud seadusandja eesmärgi ning tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel väljakujunenud rikkalikku rakenduspraktikat arvestades piisavalt selge, võimaldades volitusnormi põhiseaduskonformset tõlgendamist ja rakendamist. Lepingulise esindaja menetluskulude väljamõistmisele rahaliste piirmäärade kehtestamise legitiimsiks eesmärgiks on menetlusosaliste kaitse kulude ettenähtavuse ja proportsionaalsuse kaudu, mis on PS § 15 lg-s 1 sätestatud kohtusse pöördumise õiguse tagatiseks, samuti menetlusökonomiatagamise, mida Riigikohus on pidanud põhiseaduslikuks õigusväärtuseks. Kehtestatud piirmäär 5000 krooni 15 000 krooni suurusetsiviiliasja hinna korral on sobiv, vajalik ja mõõdukas abinõu: kõrgemapiirmäära korral oleks oma õiguste kaitseks kohtusse pöördumise ja edasikaebeõiguse põhiõigus ebamõistlike kulude kartuses oluliselt intensiivsemalt riivatud. Mittevaralise nõude puhul on hagi hind fikseeritud üksnes eeldusena ning kui menetlusosaline selle eeldusega ei nõustu, on tal õigus esitada sellekohased vastuväited või kaebus põhimenetluses.

43. TsMS § 174 lg 8, mis sätestab kohtunikuabi pädevuse menetluskulude kindlaksmääramisel, on kooskõlas PS §-ga 146. Kohtunikuabi sõltumatus tagatiseks ametikitsenduste ja taandamise osas on samaväärsed kohtunikuga. Kohtunikuabi suhtes ei kohaldu muud PS §-des 147 ja 153 kohtunikule sätestatud tagatiseid, sealhulgas ameti eluaegsus, ametist tagandamise ja kriminaalvastutusele võtmise piirangud ning kohtunikuabiametipalgamäärad kehtestab täitevvõim. Seda kompenseerivad aga TsMS § 595 lg-s 2 sätestatud piirangud kohtunikuabi pädevusele.

VAIDLUSALUSED SÄTTED

44. TsMS § 174 "Menetluskulude kindlaksmääramine" lg 8:

"(8) Menetluskulude kindlaksmääramise määruse võib teha ka kohtunikuabi."

45. Alates 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 "Advokaadi, muulepingulise esindaja ja nõustaja kulude hüvitamine" lg 3:

"(3) Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmisi piirmäärad."

46. Alates 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 „Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmisi piirmäärad“.

47. TsMS § 175 "Lepingulise esindaja kulude hüvitamine" lg 4:

"(4) Vabariigi Valitsus kehtestab lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmisi piirmäärad."

48. TsMS § 175 lg 4 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrus nr 137 "Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmisi piirmäärad".

ÜLDKOGU SEISUKOHT

49. Üldkogulahendab Aktsiaseltsi Uvic määruskaebust, milles kaebaja palub tühistada Tallinna Ringkonnakohtu ja Harju Maakohtu määrused, millega rahuldati kostjatoetus menetluskulude rahaliseks kindlaksmääramiseks osaliselt. Harju Maakohtus tegi määruse kohtunikuabi.

50. Kõigepealt hindab üldkogu TsMS § 174 lg 8 põhiseaduspärasust (I), seejärel võtab seisukoha 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 ja Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 ning TsMS § 175 lg 4 ja Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määruse nr 137 asjassepuutuvuse (II) ja põhiseaduspärasuse kohta (III) ning lahendab Aktsiaseltsi Uvic määruskaebuse (IV).

51. PS § 151 lg 1 teise lause kohaselt võib igaüks oma kohtuasja läbivaatamisel nõudamis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseaduse vastasekstunnistamist. PS § 152 lg 2 kohaselt tunnistab Riigikohuskehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusesätte ja mõttega. PSJKS § 3 lg 3 teise lause järgi lahendab Riigikohtu haldus-, tsiviil- või kriminaalkolleegiumi või erikogu üleantud asjaüldkogu, kui kolleegiumil või erikogul tekib põhjendatud kahtlus kohtuasjalahendamisel asjassepuutuva õigustloova akti, selle andmata jätmise või välislepingu põhiseadusele vastavuses.

52. Säte on asjassepuutuv siis, kui kohus peaks asja lahendades normi põhiseaduselemitevastavuse korral otsustama teisiti kui selle põhiseadusele vastavusekorral või kui konkreetset menetluses pidi rakendatama neid menetlusnormekohtuotsuseni jõudmiseks (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 18. juuni 2010. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-5-10, punktid 34 ja 19).

53. Kohtunikuabiõigus määrata tsiviilasjas nr 2-08-54906 kindlaks menetluskulud tulenes TsMS § 174 lg-st 8. Kuna selle sätte põhiseadusvastasuse jakehtetuse korral puuduks kohtunikuabil õigus menetluskulusid kindlaks määrata ning kohtunikuabi määrus tuleks sellest tulenevalt tühistada, siis on TsMS § 174 lg 8 üldkogu arvates praeguse kohtuasja lahendamisel asjassepuutuv säte.

54. Menetluskuluderahaline kindlaksmääramine riivab menetlusosaliste PS §-s 32 tagatud omandipõhiõigust, kuna sellega pannakse ühele menetlusosalisele varaline kohustus teise menetlusosalise kasuks või tehakse seda osaliselt või jäetakse ees tegemata. Lisaks sellele tuleb arvestada, et omandipõhiõiguse riive tuleneb praegusel juhul sellest, et kasutatakse PS § 15 lõikes 1 tagatud põhiõigust pöörduda oma õiguste kaitseks kohtu poole, samuti PS § 24 lg-s 5 tagatud edasikaebepõhiõigust.

55. PS § 11 esimese lause kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Põhiõiguse riive peab olema nii formaalselt kui ka materiaalselt põhiseaduspärane (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 13. juuni 2005. a otsus asjas nr 3-4-1-5-05, p 7). Formaalne kooskõla põhiseadusega tähendab, et põhiõigusi piirav õigustloov akt peab vastama põhiseaduse pädevus-, menetlus- ja vorminõuetele ning määratuse ja seadusereservatsiooni põhimõtetele (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 13. juuni 2005. a otsus asjas nr 3-4-1-5-05, p 8).

56. PS § 146 esimese lause kohaselt mõistab õigust üksnes kohus. Riigikohtu üldkogu leidis kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, et tsiviilkohtumenetluses menetluskulude kindlaksmääramine maakohtus on õigusemõistmine PS § 146 esimese lause tähenduses. Maakohtus tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel menetluskulude kindlaksmääramist ei saa käsitada õigusemõistmist ettevalmistava või korraldavategevusena ega tehnilise ja arvutusliku toiminguna. Olemuslikult on tegemist kahju hüvitamise nõude lahendamisega, milleks on tsiviilkohtumenetluse seadustikus ette nähtud erikord. Maakohtul tuleb menetluskulude kindlaksmääramisel hinnata ka seda, kas lepingulise esindaja kulud on põhjendatud ja vajalikud (sh tsiviilasja keerukust ja menetlusele kulunudaega). Kohtule on jäetud lepingulise esindaja kulude kindlaksmääramisel ulatuslikkaalutlusruum. Tegemist on kahe eraisiku vahelise vaidluse lahendamise gasõltumatus ja erapooletus institutsioonis ehk kohtus. Ühes kohtuastmes tehakse vaidlusaluses küsimuses sisuline ja täitedokumendi tähenduses lõplik otsustus, millega tekitatakse, muudetakse ja lõpetatakse menetlusosaliste õigusi jakohustusi (vt Riigikohtu üldkogu 4. veebruari 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, p 43 koos alapunktidega). Ka kohtunikuabi kohta kehtib TsMS § 178 lg 2, mis sätestab, et kui määruskaebuse hind ei ületa 200 eurot, siis ei või menetluskulude kindlaksmääramist taotlenud ja menetluskulusid kandma kohustatud isik esitada menetluskulude kindlaksmääramise määruse võiselle täiendamise määruse peale määruskaebust.

57. Üldkogu leidis kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, et kohtus saab õigust mõista PS § 146 esimese lause tähenduses üksnes kohtunik PS §-de 147, 150 ja 153 mõttes. PS §-d 147, 150 ja 153 sätestavad põhiseaduse mõttes eriliigilise ametniku, kelleks on kohtunik, ning tema peamiseks ülesandeks on mõista õigust ja seeläbi teostada kohtuna riigivõimu. Üksnes kohtunikule PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses on kindlustatud põhiseaduslikud tagatised, nagu ameti eluaegsus, ametist tagandamine üksnes kohtuotsuse alusel, nõue, et kohtunike ametistvabastamise alused ja kord ning sõltumatuse tagatised ja õiguslik seisund sätestatakse seadusega (PS § 147), sh erikord ametissenimetamiseks (PS § 150) ja kriminaalvastutusele võtmiseks (PS § 153). Samuti sätestab põhiseadus kohtunikele täiendavad kitsendused, näiteks ei tohikohtunik olla üheski muus valitavas ega nimetatavas ametis (PS § 147 lg 3). Teistele kohtusüsteemis töötavatele ametnikele põhiseadus selliseid tagatisega piiranguid ette ei näe. Põhiseaduslike tagatisi ja piiranguid ei ole seadusandjal võimalik põhiseadusest alamalseisva õigusaktiga muuta. Eelduslikult vastab isik, kes on kohtunik PS §-de 147, 150 ja 153 mõttes, PS §-st 15 tulenevatele sõltumatuse ja erapooletuse nõuetele. Põhiseaduses sätestatud kohtunike tagatised ja piirangud on seotud nii kohtukui ka kohtuniku sõltumatuse ja erapooletusega (Riigikohtu üldkogu 4. veebruari 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, p-d 44.4–44.6).

58. Riigikohtu üldkogu oli kohtuasjas nr 3-4-1-29-13 seisukohal, et kohtujurist ei ole kohtunik PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses, sest põhiseaduse mõttes ei nimetata kohtujuristi ametisse eluaegsena, kohtujuristi ametist tagandamiseks ei ole vaja kohtuotsust, kohtujuristile ei laiene keeld olla üheski muus valitavas ega nimetatavas ametis, kohtujuristi ei nimeta ametisse Vabariigi President Riigikohtu ettepanekul ning kohtujuristile ei laiene tagatis, mille kohaselt saaks teha kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul ja Vabariigi Presidendi nõusolekul (Riigikohtu üldkogu 4. veebruari 2014. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-29-13, p 45).

59.Sarnased küsimused tekivad ka kohtunikuabipädevuse osas määrata menetluskulud rahaliselt kindlaks. Ka kohtunikuabi einimetata ametisse eluaegsena ning seda ei tee Vabariigi President Riigikohtuettepanekul, kohtunikuabi ametist tagandamiseks ei ole vaja kohtuotsust jatalle ei laiene tagatis, mille kohaselt saaks teda kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul ja Vabariigi Presidendi nõusolekul. Erinevalt kohtujuristist kehtivad aga kohtunikuabi kohta kohtuniku ametikitsendused (KS § 116, § 49) ja seega keeld olla muus valitavas või nimetatavas ametis. Hoolimataviimati nimetatud erisusest võrreldes kohtujuristiga, puuduvad üldkoguhinnangul ka kohtunikuabil kohtunikuga võrreldavad garantiid, mis võimaldaks kohtunikuabi käsitada kohtunikuna PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses, ja tagatud ei ole kohtunikuabi institutsionaalne sõltumatustäidesaatvast võimust. Nii nt kehtestab kohtunikuabi ametipalga suuruse Vabariigi Valitsus (KS § 122 lg 1) ning kohtunikuabi nimetab ametisse justiitsminister (KS § 120 lg 5), kellel on kohtunikuabi üle ka distsiplinaarvõim.

60.Eelnevastlähitudes on üldkogu seisukohal, et TsMS § 174 lg 8, mis annab kohtunikuabile õiguse määrata rahaliselt kindlaks menetluskuludtsiviilkohtumenetluses, on vastuolus PS § 146 esimese lausega. Lähitudes PSJKS § 15 lg 1 p-st 2, tunnistab üldkogu TsMS § 174 lg 8 põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks.

II

61.Riigikohtutsiviilkolleegium leidis, et põhiseadusega võib vastuolus olla enne 1. jaanuari 2009 kehtinud TsMS § 175 lg 3, mis volitas Vabariigi Valitsust kehtestama advokaadi, muu lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad, samuti selle volitusnormi aluselantud Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306.

62.Lepingulisesindaja kulude hüvitamist reguleeris 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 TsMS § 175 "Advokaadi, muu lepingulisesindaja ja nõustaja kulude hüvitamine", mille lg 1 kohaselt, kui menetlusosaline peab menetluskulude jaotust kindlaks määrava kohtulahendikohaselt kandma teise menetlusosalise lepingulise esindaja või nõustaja kulud, mõistab kohus esindaja või nõustaja kulud nende rahalise kindlaksmääramisekorral välja põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Lepinguline esindaja on menetlusosalist menetluses esindav advokaat või muu tehinguga määratud esindaja. TsMS § 175 lg 3 volitas Vabariigi Valitsust kehtestama lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad.

63.1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 alusel võttis Vabariigi Valitsus 15. detsembril 2005 vastu määruse nr 306 "Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis jõustus 1. jaanuaril 2006. Nimetatud määrus tunnistati kehtetuks Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrusega nr 137 "Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad", mis jõustus 12. septembril 2008. Määrus nr 137 kehtestati samuti 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 alusel.

64.Alates 1. jaanuarist 2009 muudeti TsMS § 175 selliselt, et varem TsMS § 175 lg-s 3 sätestatud volitusnorm Vabariigi Valitsusele viidi sama paragrahvi neljandasselõikesse. Tulenevalt sellest muudeti 2010. aastal ka Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määrust nr 137, mille päises viidati alates 6. detsembrist 2012 volitusnormile TsMS § 175 lg 4, samuti muudeti määruse pealkirja "Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad". 7. mail 2014 vastuvõetud seadusega muutis Riigikogu TsMS § 175 lg 4 sõnastust. TsMS § 175 lg 4 jõustub uues sõnastuses 1. jaanuaril 2015.

65.Praegusesttsiviilasjas esitas hageja 21. augustil 2008 hagi kostja vastukaubamärgi õiguskaitsset välistavate asjaolude kindlakstegemiseks. Tegemist olimittevaralise nõudega, mille hind oli hagi esitamise ajal kehtinud TsMS § 132 lg 1 kohaselt 15 000 krooni (985 eurot 67 senti). Harju Maakohus jättis 10. aprilli 2012 otsusega hagi rahuldamata jamenetluskulud hageja kanda. Kostja esitas 29. juunil 2012 Harju Maakohule avalduse menetluskulude rahaliseks kindlaksmääramiseks, millest 8162 eurot 3 senti olid õigusabikulud. Harju Maakohus rahuldab 7. märtsi 2013 määrusega kostja avalduse osaliselt. Kohtunikuabi hinnangul oli kostjalepinguliste esindajate kohtuasjas tehtud toimingute põhjendatud ja vajalikuks kuluks 5419 eurot ja 99 senti, kuid mõistis hagejalt kostja kasuks välja lepingulise esindaja kulude katteks 319 eurot 56 senti. Kohtunikuabi tugines Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrusele nr 306, mille kohaselt võis tsiviilasjas hinnaga 15 000 krooni teistelt menetlusosalistelt lepingulise esindaja kulusid sisse nõudamaksimaalselt 5000 krooni ehk 319 eurot 56 senti. Tallinna Ringkonnakohus jättis 24. mai 2013. a määrusega kostja määruskaebuserahuldamata.

66.Tulenevalt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktikast tuleb menetluskulude kindlaksmääramisel ja väljamõistmisel arvestada sellega, milliseid kulutusi saaisik ette näha (vt Riigikohtu 15. oktoobri 2009. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-87-09, p 15; 9. novembri 2009. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-112-09, p 14). Nii hageja kui ka kostjasaid arvestada nende menetluskulude hüvitamise piirmääradega, mis olid kehtestatud hagi esitamise ajal (vt ka Riigikohtu 6. jaanuari 2010. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-154-09, p 9; 18. detsembri 2012. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-171-12, p 11; 23. novembri 2011. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-112-11, p 17). Hagi esitati maakohtule 21. augustil 2008, mistõttu tuli lepingulise esindaja kulude väljamõistmisel kohaldada Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrust nr 306.

67.Riigikohuson leidnud, et õigusselguse tagamise eesmärgil tuleb lugeda asjassepuutuvaks ka "sätteid, mis on vaidlustatud normiga tihedalt seotud ning võivad kehtimajäädes tekitada ebaselgust õigusliku olukorra suhtes" (vt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 13. veebruari 2007. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-16-06, p 18; 9. aprilli 2008. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-20-07, p 16). Lisaks sellele on Riigikohus normide asjassepuutuvuse hindamisel lähtunud menetlusökoonomia eesmärgist (vrd Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-62-10, p 33; põhiseaduslikkuse järelevalve

kolleegiumi 10. detsembri 2013. a otsus asjas nr 3-4-1-20-13, p-d 45–46). Eeltoodust lähtudes leiab üldkogu, et kohtuasjas tuleb hinnata Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 põhiseaduspärasust.

68. Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määruse nr 306 põhiseaduspärasuse hindamiseks tuleb hinnata ka selle aluseks olnud volitusnormi, 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 põhiseaduspärasust.

69. PS § 3lg 1 esimesest lausest tulenevalt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Samasisulise nõudesätetab Vabariigi Valitsuse määruse puhul PS § 87 p 6. Haldusmenetluse seaduse (HMS) § 90 lg 1 kohaselt võib määruse anda ainult seaduses sisalduva volitusnormi olemasolul ja kooskõlas volitusnormi piiride, mõtte ja eesmärgiga. HMS § 89 lg 1 kohaselt on määrus õiguspärane, kui see on kooskõlas kehtiva õigusega, vastavorminõuetele ja kui selle on seaduses ettenähtud korras volitusnormi alusel andnud volitusnormis nimetatud haldusorgan. PS § 3 lg 1 esimesest lausest tuleneb seadusliku aluse nõue, mille kohaselt vajab iga põhiõiguseriive seaduslikku alust. Määrus on põhiseaduspärane üksnes juhul, kui onkooskõlas seaduses sätestatud volitusnormiga. Määrus on õiguspärane, kui see onkooskõlas kehtiva õigusega, vastab vorminõuetele ja kui selle on seaduses ettenähtud korras volitusnormi alusel andnud volitusnormis nimetatud haldusorgan. Volitusnormi põhiseadusvastasuse korral on põhiseadusvastane kaselle alusel antud määrus (vrd Riigikohtu 26. novembri 2007. aotsus kohtuasjas nr 3-4-1-18-07, p 20). Üldkogu hinnangul tuleb õigusselguse kaalutlustel hinnata 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg-t 3 tervikuna, mitte üksnes lepingulise esindaja kulude hüvitamiseosas, nagu leidis õiguskantsler.

70. Praeguse põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses tuleb hinnata ka kuni 31. detsembrini 2014 kehtivas redaktsioonis TsMS § 175 lg-t 4 ja selle alusel kehtiva Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määruse nr 137 põhiseaduspärasust. Üldkogu hinnangul on praegu kehtiv lepingulise esindajakulude hüvitamise regulatsioon lahutamatu seotud TsMS § 175 lg-ga 3 (1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud redaktsioonis) ning Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrusega nr 306. Seda eelkõige põhjusel, et Vabariigi Valitsuse määrus nr 137 kehtestati esialgu TsMS § 175 lg 3 (1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud redaktsioonis) alusel. Oluline on ka see, et TsMS § 175 lg 3 ja kehtiv TsMS § 175 lg 4 sõnastuselt sedavõrd kattuvad, et sisuliselt on tegemist sama normiga.

III

71. PS § 3lg 1 esimese lause kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Selles põhiseaduse sättes on väljendatud parlamendireservatsioon ehk olulisuse põhimõte, mille kohaselt peab seadusandja „kõik põhiõiguste seisukohalt olulised küsimused otsustama ise ega tohi nende sätestamist delegeerida täitevvõimule” (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 24. detsembri 2002. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-10-02, p 24). Riigikohus on mõõnnud, et vähem intensiivseid põhiõiguste piiranguid võib täitevvõim kehtestada täpse, selge ja piirangu intensiivsusegavastavuses oleva volitusnormi alusel ka määrusega (Riigikohtu üldkogu 16. märtsi 2010. a otsus kohtuasjas nr 3-4-1-8-09, p 160).

72. Parlamendireservatsioon ehk olulisuse põhimõtte üheks väljenduseks on ka PS § 104 lg 2, mille kohaselt saab teatud seadusi vastu võtta ja muuta üksnes Riigikogu koosseisuhälteenamusega. See tähendab ühtlasi, et PS § 104 lg 2 reguleerimisalasse kuuluvaid küsimusi saab reguleerida üksnes seadusega ega saadelegeerida täitevvõimule. PS § 104 lg 2 p 14 kohaselt tuleb Riigikogu hälteenamusega vastu võtta ka kohtumenetluse seadused.

73. Lepingulise esindaja kulude hüvitamisele piirmäärade kehtestamine riivab menetlusosalise omandipõhiõigust (PS § 32) ja kohtusse pöördumise õigust (PS § 15lg 1) ning võib riivata ka edasikaebepõhiõigust (PS § 24 lg 5). Üldine kohtusse pöördumise õigus on nii põhiõigus kui ka õigusriigi keskne põhimõte (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 5. veebruari 2008. a määrus kohtuasjas nr 3-4-1-1-08, p 3). Lepingulise esindaja kulude hüvitamisele piiri seadmine riivab seegamit põhiõigust, samuti võib riive sõltuvalt asjaoludest olla intensiivne. Sellest tulenevalt võib lepingulise esindaja kulude hüvitamise piirmäärade kehtestamist pidada oluliseks küsimuseks PS § 3 lg 1 esimeses lauses väljendatud parlamendireservatsiooni mõttes.

74. Lisaks sellele tuleb arvestada, et kuna tegemist on kohtumenetluses tekkinud kulude hüvitamisega, kuulub küsimus üldkogu hinnangul olemuslikult kohtumenetluse seaduse (PS § 104 lg 2 p 14) reguleerimisalasse. Tulenevalt PS § 104 lg-st 2 peab kohtumenetluses tekkinud kulude hüvitamise küsimus olemasega reguleeritud Riigikogu koosseisu hälteenamusega vastu võetud seaduses.

75. Eeltoodust lähtudes tunnistab üldkogu PSJKS § 15lg 1 p-le 5 tuginedes, et Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 ja 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 olid vastuolus PS § 3 lg 1 esimese lause, PS § 104 lg 2 p-ga 14, PS §-ga 32, PS § 15 lg 1 esimese lausega ja PS § 24 lg-ga 5.

76. Samadel põhjendustel ja PSJKS § 15 lg 1 p-le 2 tuginedes tunnistab üldkogu Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määruse nr 137 ja TsMS § 175 lg 4 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.

IV

77.Määruskaebus tuleb TsMS § 701 lg 3 alusel osaliselt rahuldada ning maa- ja ringkonnakohtu määrus tühistada ningasi tuleb saata uueks läbivaatamiseks samale maakohtule.

78.Kuna maakohtu määruse menetluskuludekindlaksmääramise kohta on teinud kohtunikuabi ning üldkogu tunnistas TsMS § 174lg 8 (alates 1. jaanuarist 2009 kehtivas redaktsioonis) põhiseadusegavastuolus olevaks ja kehtetuks osas, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetlusesmenetluskulud kindlaks määrata kohtunikuabi, on maakohtu määruse teinudebaseaduslik kohtukoosseis. TsMS § 656 lg 1 p 3 kohaselt on asja lahendamine ebaseadusliku kohtukoosseisu poolt käsitatav menetlusõigusenormi olulise rikkumisena, mis on kohtumääruse tühistamise aluseks. Ka TsMS § 669lg 1 p-st 3 tulenevalt on ringkonnakohus lahendi tegemisel rikkunudoluliselt menetlusõiguse normi, kui asja on lahendanud ebaseaduslikkohtukoosseis. TsMS § 692 lg 5 kohaselt, kui maakohus onrikkunud TsMS § 669 lg-s 1 nimetatud menetlusõiguse normi jaringkonnakohus ei ole otsust tühistanud ega asja uueks läbivaatamiseks saatnud,tühistab Riigikohus alama astme kohtute otsused ja saadab asja läbivaatamiseksmaakohtule. Riigikohus võib koos ringkonnakohtu otsusega tühistada maakohtuotsuse ka muul juhul, kui on ilmne, et ringkonnakohus peab asja uuelläbivaatamisel saatma tagasi maakohtusse, või kui see on muul põhjusel asjakiiremaks lahendamiseks vajalik. Kuna nimetatud rikkumist ei ole võimalikkõrvaldada Riigikohtus, tuleb nii ringkonnakohtu kui ka maakohtu määrus TsMS § 701 lg 3 alusel tühistada ning saata asi uueks arutamiseks samale maakohtule,et menetluskulude kindlaksmääramise avalduse lahendaks kohtunik.

79.Tallinna Ringkonnakohus on 24. mai 2013. amääruses leidnud, et maakohtu tuvastatud põhjendatud ja vajalikud kulutused5415 eurot 99 senti ei erine oluliselt piirmäärast 5000 eurot.Üldkogu juhhib tähelepanu sellele, et Vabariigi Valitsuse 15. detsembri2005 määruses nr 306 oli piirmääraks 5000 krooni, mitte 5000 eurot.

80.Kuna kostja määruskaebus rahuldatakse osaliselt,tuleb TsMS § 149 lg 4 esimese lause järgi kostja määruskaebuselttasutud kautsjon tagastada. TsMS § 149 lg 8 kohaselttagastatakse kautsjon avalduse lahendanud kohtu määruse aluselenetlusosalisele, kes selle tasus või kelle eest see tasuti, või temakorraldusel muule isikule. Kostja on palunud tagastada kautsjoni tedakassatsiooniastmes esindanud advokaadibüroole, kes on ka menetlusosalise eestkaebuse esitamisel kautsjoni tasunud.

81.TsMS § 178 lg 3 kohaselt eihüvitata menetluskulude kindlaksmääramise menetluses esitatud määruskaebusemenetlemisel tekkinud kulusid.

Priit Pikamäe, Tõnu Anton, Jüri Ilvest, Peeter Jerofejev, Henn Jõks, OttJärvesaar, Eerik Kergandberg, Hannes Kiris, Lea Kivi, Indrek Koolmeister, Ants Kull, Villu Kõve, Lea Laarmaa, Saale Laos, Jaak Luik, Ivo Pilving, Jüri Põld, Harri Salmann, Tambet Tampuu

[Lisa Riigikohtunik Jüri Põllu eriarvamus, millega on ühinenud riigikohtunik Eerik Kergandberg](#)

[Lisa Riigikohtunik Ivo Pilvingu eriarvamus](#)